

The Necessity of Antitrust Regulation in Enhancing Economic Competitiveness

Akbarov Jasur Ikromjon ugli

*“Competition Promotion and consumer protection committee” Leading Specialist,
Independent Researcher (PhD).
ORCID: 0009-0003-5768-9099.*

Abstract. *The article analyzes the importance of antimonopoly governance in enhancing economic competitiveness, substantiates directions for improving competition policy based on international experience, and examines its impact on market efficiency and sustainable development.*

Keywords: *competition policy, antimonopoly governance, economic competitiveness, market structure, cartel agreements, dominant position, antitrust regulation, protection of competition environment, institutional mechanisms, economic efficiency.*

Iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishda monopoliyaga qarshi boshqaruvning zaruriyati

Akbarov Jasur Ikromjon o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Raqobatni rivojlantirish
va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qo'mitasi
yetakchi mutaxassisi, mustaqil tadqiqotchi (PhD)
+99899-229-23-23
ORCID: 0009-0003-5768-9099*

Annotatsiya. *Maqolada iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishda monopoliyaga qarshi boshqaruvning ahamiyati tahlil qilinadi, xalqaro tajriba asosida raqobat siyosatini takomillashtirish yo'nalishlari asoslanadi hamda uning bozor samaradorligi va barqaror rivojlanishga ta'siri yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *raqobat siyosati, monopoliyaga qarshi boshqaruv, iqtisodiy raqobatbardoshlik, bozor tuzilmasi, kartel kelishuvlar, ustun mavqe, antimonopoliya nazorati, raqobat muhitini himoya qilish, institutsional mexanizmlar, iqtisodiy samaradorlik.*

Необходимость антимонопольного регулирования в повышении конкурентоспособности экономики

Акбаров Жасур Икромжон ўғли

“Комитет по развитию конкуренции

и защите прав потребителей”

ведущий специалист

+998992292323

ORCID: 0009-0003-5768-9099

Аннотация В статье анализируется значение антимонопольного управления в повышении конкурентоспособности экономики, на основе международного опыта обосновываются направления совершенствования конкурентной политики, а также раскрывается её влияние на эффективность рынков и устойчивое развитие.

Ключевые слова: конкурентная политика, антимонопольное управление, экономическая конкурентоспособность, структура рынка, картельные соглашения, доминирующее положение, антимонопольный контроль, защита конкурентной среды, институциональные механизмы, экономическая эффективность.

Kirish.

Hozirgi globallashuv sharoitida milliy iqtisodiyotlarning raqobatbardoshligini oshirish masalasi davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bozor mexanizmlarining samarali faoliyat ko'rsatishi, resurslarning oqilona taqsimlanishi hamda innovatsion jarayonlarning jadallashuvi ko'p jihatdan sog'lom raqobat muhitining mavjudligiga bevosita bog'liqdir. Biroq ayrim tarmoqlarda monopoliyalashuv jarayonlarining kuchayishi, bozorga kirishdagi institutsional va ma'muriy to'siqlar iqtisodiy samaradorlikning pasayishiga hamda raqobat muhitining buzilishiga olib kelmoqda.

Ayni paytda, iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan modernizatsiya qilish va raqamli transformatsiya jarayonlari sharoitida monopoliyaga qarshi boshqaruvning roli yanada ortib bormoqda. Yangi bozor segmentlarining shakllanishi, raqamli platformalar faoliyatining kengayishi va integratsiyalashgan biznes tuzilmalarining ko'payishi raqobat siyosatiga nisbatan zamonaviy va moslashuvchan yondashuvlarni talab etadi. Shu sababli, iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishda monopoliyaga qarshi boshqaruvning zaruriyati va uning samaradorligini oshirish yo'llarini ilmiy asosda tadqiq etish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism.

Monopoliyaga qarshi ishlarni tartibga solish tizimini, raqobat muhitini izchil rivojlantirishning huquqiy bazasini takomillashtirilishi, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va liberallashtirish talablari, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining nazorat vazifalarini qisqartilishi, shuningdek izchil rivojlanib borayotgan tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiyotdagi munosabatlari monopoliyaga qarshi qonunchilikni yanada takomillashtirish zaruriyatini belgilab berdi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, raqobatni himoya qilish bo'yicha mustaqil va vakolatli

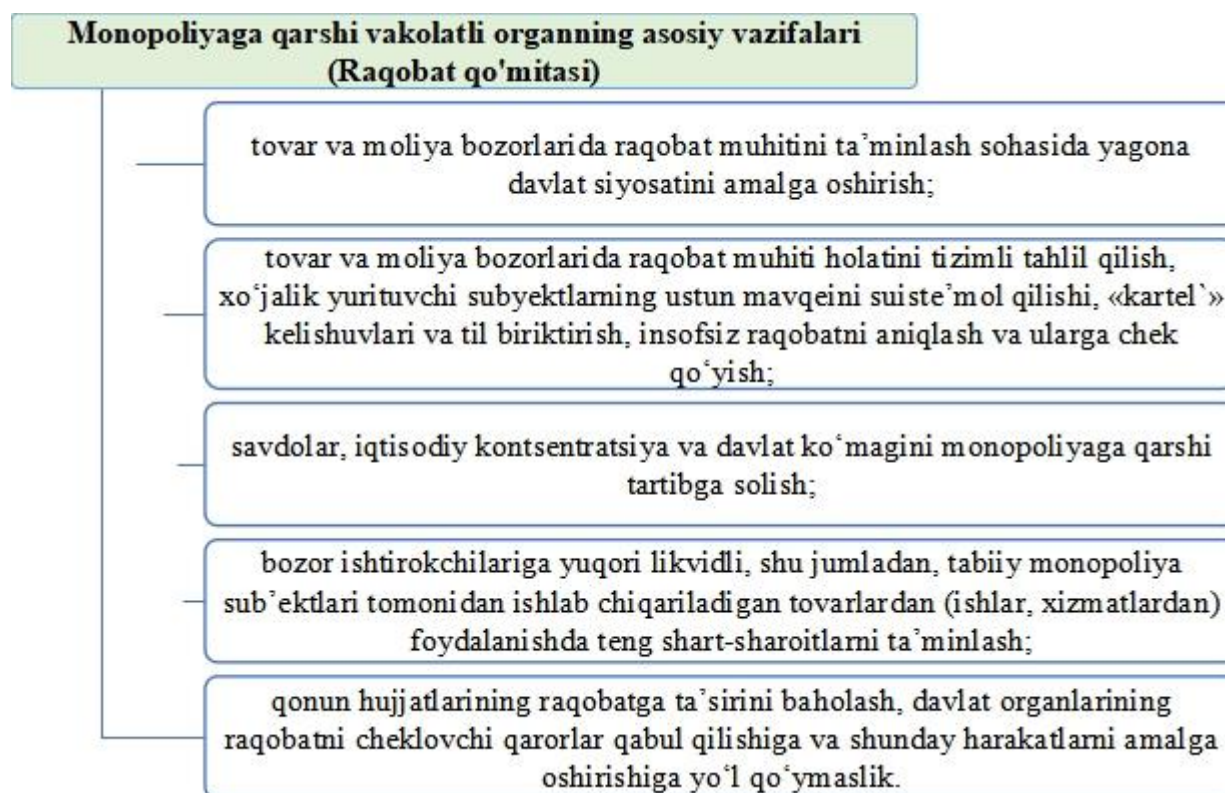

organlar faoliyati bozorlarda samaradorlikni oshirishning muhim institutsional omili hisoblanadi. Xususan, Jahon banki materiallarida raqobatning kuchayishi korxonalar unumdorligi va iqtisodiy ko'rsatkichlar yaxshilanishi bilan uzviy bog'liqligi ta'kidlanadi. Shuningdek, raqobat muhitini kuchaytiruvchi siyosatlar resurslarning samarali taqsimlanishi va ishlab chiqarish samaradorligini qo'llab-quvvatlashi qayd etiladi.

Shu bilan birga, xalqaro empirik adabiyotlarda kartellashuv va kelishilgan xatti-harakatlar narxlarni sun'iy oshirishi natijasida farovonlik yo'qotishlarini keltirib chiqarishi ko'rsatiladi. OECD manbalarida kartel holatlarida o'rtacha “overcharge” (ortiqcha narx) ko'pincha taxminan 20% atrofida ekani, ayrim “hard core” kartellarda esa narx oshishi 60–70% gacha yetishi mumkinligi qayd etilgan. Demak, monopoliyaga qarshi boshqaruv (kartellarga qarshi tergov, ustun mavqeni suiiste'mol qilishni bartaraf etish, bozorga kirish to'siqlarini kamaytirish) nafaqat “tartibga solish” vazifasini, balki unumdorlik va raqobatbardoshlikka yo'naltirilgan iqtisodiy siyosat instrumenti funksiyasini ham bajaradi.

Yevropa Ittifoqi amaliyoti raqobatni muhofaza qilish bo'yicha jamoaviy “ijro mexanizmlari” bozorlar intizomini kuchaytirishini yaqqol namoyish etadi: Yevropa Komissiyasining kartel ishlariga oid statistik sahifalarida turli yillarda ko'plab kartel ishlarining ko'rib chiqilishi va jarimalar qo'llanilishi muntazam yoritib boriladi. So'nggi yillarda ham antikompetitiv kelishuvlar bo'yicha sezilarli sanksiyalar amaliyoti kuzatilmoqda: masalan, mehnat bozoridagi “no-poach” kelishuvi bo'yicha €329 mln jarima qo'llangani haqida xalqaro nashrlar xabar bergan. Bunday holatlar monopoliyaga qarshi boshqaruvning iqtisodiy mazmunini kuchaytiradi. Ya'ni u bozordagi “o'yin qoidalarini”ni mustahkamlab, halol raqobatni rag'batlantiradi, narxlarning asossiz oshish xavfini pasaytiradi va shu orqali milliy iqtisodiyotning ichki hamda tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda Raqobat qonunchiligiga ko'ra mamlakatimizda vakolatli organ Raqobatni rivojlantirish va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qo'mitasi ekanligi belgilangan.

Mamlakatimizda olib borilayotgan monopoliyaga qarshi boshqaruvni davlat tomonidan tartibga solish borasidagi iqtisodiy islohotlarning muhim jihatlari – bu bozor iqtisodiyotining eng asosiy elementlaridan hisoblangan raqobatni rivojlantirish, monopol va ustun mavqeyga ega xo'jalik yurituvchi subyektlarning mahsulotlari va xizmatlarining sifati hamda kafolatini kuchaytirish, ularning narxlari (tariflari) muqobilligini ta'minlash, iste'molchilarning xarid talabini qondirish orqali makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni oshirishga qaratilganligidan iboratdir.

1-rasm. Monopoliyaga qarshi vakolatli organning asosiy vazifalari (Raqobat qo'mitasi)

Monopoliyaga qarshi vakolatli organning tovar va moliya bozorlarida raqobat muhitini ta'minlash sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirishi iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishning institutsional asosi hisoblanadi. Yagona va muvofiqlashtirilgan raqobat siyosati bozor mexanizmlarining barqaror ishlashini ta'minlab, turli tarmoqlarda teng raqobat sharoitlarini yaratishga xizmat qiladi. Bu esa xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shaffofligini oshirib, bozor ishtirokchilari o'rtasida sog'lom raqobatni shakllantirish orqali iqtisodiy samaradorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Raqobat muhitining holatini tizimli tahlil qilish, ustun mavqeni suiiste'mol qilish holatlarini aniqlash va kartel kelishuvlariga chek qo'yish monopoliyaga qarshi boshqaruvning eng muhim funksiyalaridan biridir. Mazkur yo'nalishdagi faoliyat bozorni sun'iy cheklash, narxlarni asossiz oshirish hamda raqobatchilarni siqib chiqarishga qaratilgan xatti-harakatlarning oldini olishga imkon beradi. Natijada bozorda samarali resurs taqsimoti ta'minlanib, innovatsiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun qulay muhit shakllanadi.

Savdolar, iqtisodiy kontsentratsiya va davlat ko'magini monopoliyaga qarshi tartibga solish iqtisodiyotda raqobatbardosh muhitni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, yirik bitimlar va qo'shilishlar ustidan nazoratning amalga oshirilishi bozor tuzilmasining haddan tashqari markazlashuvini cheklaydi. Davlat ko'maging raqobatga salbiy ta'sir ko'rsatmasligini ta'minlash orqali esa teng sharoitlarda faoliyat yurituvchi subyektlar soni ko'payib, bozorning ochiqqligi va raqobat darajasi oshadi.

Bozor ishtirokchilariga, jumladan, tabiiy monopoliyalar tomonidan ishlab chiqariladigan tovarlar va xizmatlardan foydalanishda teng shart-sharoitlarni ta'minlash raqobatbardoshlikni oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu vazifa infratuzilmaviy resurslarga diskriminatsiyasiz kirishni kafolatlab, kichik va o'rta biznes subyektlarining bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada iqtisodiyotda raqobat muhitining chuqurlashuvi va xizmatlar sifati yaxshilanishiga erishiladi.

Qonun hujjatlarining raqobatga ta'sirini baholash hamda davlat organlarining raqobatni cheklovchi qarorlar qabul qilishiga yo'l qo'ymaslik monopoliyaga qarshi boshqaruvning profilaktik yo'nalishini ifodalaydi. Normativ-huquqiy hujjatlarni ex-ante va ex-post baholash orqali raqobatga zid normalarning oldi olinadi va iqtisodiy siyosatning muvozanatli amalga oshirilishi ta'minlanadi. Bu esa uzoq muddatli istiqbolda milliy iqtisodiyotning barqaror raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishda monopoliyaga qarshi boshqaruv muhim institutsional mexanizm hisoblanadi. Xalqaro tajriba raqobatni himoya qilish bo'yicha mustaqil va vakolatli organlar faoliyati narxlarning asossiz oshishini cheklash, bozor samaradorligini kuchaytirish hamda innovatsion faollikni rag'batlantirishga xizmat qilishini tasdiqlaydi. Shu jihatdan, raqobat siyosatining izchil amalga oshirilishi milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va ichki hamda tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, monopoliyaga qarshi boshqaruv samaradorligini oshirish maqsadida raqobat muhitini tizimli monitoring qilish, kartel va ustun mavqeni suiiste'mol qilish holatlariga nisbatan tezkor va shaffof choralar ko'rish, shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlarning raqobatga ta'sirini oldindan baholash amaliyotini kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, Raqobat qo'mitasining institutsional salohiyatini kuchaytirish va xalqaro ilg'or tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish iqtisodiyotda sog'lom raqobat muhitini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar/ Литература/ Reference:

1. OECD. Assessing the Impact of Competition Authorities' Activities. (2025).
2. OECD. Cartels: Estimation of Harm in Public Enforcement Actions. (2017).
3. OECD. OECD Journal of Competition Law and Policy, Vol. 8, Issue 1. (2006).
4. World Bank. Competition Policy (note/report on competition and productivity evidence). (2012).
5. World Bank. The Effects of Competition on Jobs and Economic Transformation. (2020).
6. European Commission, DG Competition. Cartels cases and statistics (rasmiiy sahifa).
7. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. O'RQ-850-son, 03.07.2023, "Raqobat to'g'risida" (Lex.uz).